
Pastoralne smjernice prema Gaudim et spes

Alojzije Čondić, Mihael Prović, Split

UDK: 262.5Vat2:25
Pregledni znanstveni rad

Sažetak

Drugi je vatikanski sabor svojim načinom i sadržajem mnogomu promijenio pastoralni hod Crkve u suvremenim društveno-kulturnim okolnostima. U otvaranju Crkve svijetu osobito je pridonijela Pastoralna konstitucija Gaudium et spes. Budući da je od Sabora prošlo nešto više od pedeset godina, smatramo bitnim reflektirati novosti koje je Sabor tom pastoralnom konstitucijom inovirao u život Crkve i upitati se u kojoj su mjeri zaživjele u stvarnomu crkvenom biću. U tom vidu autori, služeći se prosudbenom metodom, prvotno prikazuju pastoralnu važnost Sabora, metodološki pristup i unutarnju razdiobu pastoralne konstitucije. Potom se usmjeruju na bitne točke pastoralnih smjernica u Gaudium et spes, s naglaskom na društveni pastoral. U posljednjemu se dijelu osvrću na mjesto i ulogu vjerskog odgoja prema Gaudium et spes i njegov pastoralni i katehetski odjek u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: Gaudium et spes, pastoral, smjernice, društvo, svijet, vjerski odgoj.

Uvod

Organski ili sinodalni pastoral unutarnjom strukturom nadilaze puko koordiniranje pastoralnih aktivnosti, tehničku organiziranost, kalendarsko nabranje pastoralnih zbivanja, a još više okoštalu spontanost. Po naravi teže fizionomiji tijela (usp. 1 Kor 12,1-31), jer u sebi sadrže razne sastavnice, koje treba uskladiti u cjelinu i prosuditi s teološko-pastoralnoga, društveno-kulturnog, programskog i praktičnog vida. No, pred strateškim i planskim pristupom društvenih sustava, pastoralnu učinkovitost umanjuje ustrajna nepovezanost

teološko-pastoralne znanosti i pastoralne životnosti u svijetu, koji je više ili manje znanstveno prožet. Pragmatična improvizacija, oslanjajući se na tradicionalnu pastoralnu postavku, troši snage pastoralnih radnika i priječi saborsku otvorenost evangelizacijsko-misionarskoga duha.

Uobičajeni autoreferencijalni crkveni rad, fokusiran na pastire kao jedine nositelje pastorala, donekle je mogao funkcionirati u homogenim društveno-kulturnim sustavima, ali u postmodernomu i globalnomu društvu našao se pred izazovima promjene pastoralnoga mentaliteta. Crkva se već prije Sabora u pastoralu suočavala sa zahtjevima novih pastoralnih i katehetskih metoda. Spremnost Crkve za strateškim pastoralnim promjenama očitovala se u Pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*¹ davši nove pastoralne smjernice. Međutim, nameće se pitanje, koje treba realno razmotriti, u kojoj su se mjeri provodili i kako se danas promiču saborske smjernice te koje je mjesto i uloga vjerskog odgoja u pastoralu? U ovomu ćemo članku nastojati u bitnim crtama predočiti novost saborskih pastoralnih smjernica te njihovu važnost i učinkovitost u crkvenim strukturama.

1. PASTORALNI SABOR I PASTORALNA KONSTITUCIJA

Zorno prosudivši okolnosti u kojima se nalazila Crkva polovicom prošloga stoljeća, blaženi je papa Ivan XXIII. potaknuo sazivanje Sabora nazvavši ga *pastoralnim*: “Jer, jedno je sam poklad vjere, odnosno istine koje valja štovati, a sadržane su u našem nauku, a drugo je način kojim se one naviještaju, dakako, u istom smislu i značenju. Tom načinu valja posvetiti najviše pozornosti i, ustreba li, strpljivo se oko njega truditi; naime, u obrazlaganju gradiva trebat će uvesti one metode koje su pretežno pastoralnoga obilježja.”² Među

¹ Drugi vatikanski koncil, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* (7. XII. 1965.), KS, Zagreb, 72008. (dalje: GS).

² Ivan XXIII., *Gaudet mater ecclesia – Raduje se majka Crkva. Govor Svetoga Oca Ivana XXIII. u prigodi otvaranja Drugoga vatikanskog sabora 11. listopada 1962.*, u: Crkva u svijetu 47 (2012) 4, 536.

pitanjima, poteškoćama i temama koje su se nametnule Crkvi, a koje je papa Ivan XXIII. proročki uočio, našla se novost otvaranja Crkve suvremenomu svijetu te se žurno tražilo sredstva i prikladne pastoralne strategije u svjetlu vjere. Nije se htjelo stati na suhoparnoj konstataciji aktualnih poteškoća u svijetu, nego je trebalo iznijeti stavove s obzirom na prikladna sredstva kako u novim okolnostima vjernicima prenositi istinu kršćanskog nauka. U tomu vidu Sabor nije samo *pastoralni* da bi se zapostavilo *doktrinu*, nego su pastoral i crkveni nauk uzajamno prožeti, i njihova je ujedinjenost iznjedrila novi oblik Crkve. Takav pristup, u odnosu na dotadašnju doktrinarnu i pastoralnu zatvorenost prema suvremenomu svijetu, čini znakovitu novost u povijesti Crkve³ te su u njezinoj daljnjoj obnovi saborski sadržaji istinski "kompas".⁴

Prijesaborski pastoralni spisi uglavnom su bili usmjereni na kanonsko pravo i moral, premda su se u stvarnomu crkvenom životu tražili novi putovi, koje je odvažno pokrenuo Sabor započinjući novu 'epohu' Crkve. Iako je Sabor nazvan *pastoralnim*, ipak je samo *Gaudium et spes* proglašen "pastoralnom konstitucijom", koja se smatrala najvažnijim dokumentom za crkveni rad u takvim okolnostima te po sadržaju posve novim u povijesti ekumenskih sabora.

³ Usp. G. Turbanti, *Un concilio per il mondo moderno. La redazione della costituzione pastorale Gaudium et spes del Vaticano II*, Mulino, Bologna, 2000., 24–31.

⁴ Prigodom proglašenja *Godine vjere* papa Benedikt XVI., pozivajući se na svoga prethodnika papu Ivana Pavla II., u pismu *Porta fidei*, br. 5, piše: "Mislilo sam da vezati početak *Godine vjere* uz pedesetu obljetnicu otvaranja Drugoga vatikanskog koncila može biti prava prigoda da se shvati kako tekstovi koje su nam u naslijeđe ostavili koncilski oci, prema riječima blaženoga Ivana Pavla II., 'ne gube ni svoju vrijednost niti svoj sjaj. Potrebno je da budu čitani na primjeren način, da ih se upozna i usvoji kao stručne i mjerodavne tekstove Učiteljstva unutar crkvene predaje... osjećam, više no ikad, dužnost ukazati na Koncil ka na *veliku milost koju je zadobila Crkva u 20. stoljeću*. U njemu nam je bio ponuđen siguran kompas da bi nas usmjerio tijekom hoda u stoljeću u koje ulazimo.' Želim također snažno potvrditi ono što sam rekao u vezi s Koncilom nekoliko mjeseci nakon svog izbora za Petrova nasljednika: 'Ako se u njegovu čitanju i prihvaćanju vodimo ispravnom hermeneutikom (Koncil) može bit i sve više postajati velika snaga za uvijek potrebnu obnovu Crkve.'"

Premda Sabor nije posve razjasnio pojam *pastoral*, nego je to prepustio istraživanju poslijesaborske teologije, ipak ga se iz konstitucije *Gaudium et spes*, dobrim dijelom, doživljuje ne kao neku puku *provedbu*, nego kao svrhu, usmjerenje i senzibilnost, a koji trajno trebaju animirati crkveni nauk, praksa i razlozi postojanja crkvenih ustanova. Sabor je sazvan da bi Crkva produbila spoznaju o obnašanju svoga poslanja u stvarnomu društveno-kulturnom okruženju, a čije se služenje očituje u dijalogu i povezanosti evanđelja i suvremenoga svijeta. Za ispunjenje te zadaće bilo je važno u prosudbi suvremene povijesti usvojiti novu metodologiju, koja je domišljena prema kriterijima evanđelja, a izražena je sintagmom: *znakovi vremena* (usp. Mt 16,3; GS, 4,11). Usvojiti novu metodologiju, bio je znak ispravne prosudbe, s nakanom da se u ambivalentnomu svijetu shvati smisao Božjeg nauma spasenja. Teološka sintagma *znakovi vremena* nije samo jedna od tema, nego je zaleđe cijele "pastoralne konstitucije", kojom se u određenomu povijesnom trenutku prosuđuju znakovi izazova i Božje nazočnosti.⁵ Odvažno djelovanje vjernika u društvu u bitnoj je povezanosti s *kairosom*, čime se ulazi u dubinu kršćanskoga života, odnosno "ispitivanje znakova vremena" i njihovo "tumačenje u svjetlu evanđelja" pokazatelj je kršćanskoga iskustva i nazočnosti Crkve u svijetu. U tom je kontekstu Sabor nepresušni izvor i poticaj za preispitivanje i obnovu kršćanskoga poslanja u aktualnomu društvenom i pastoralnom okruženju te nadahnuće za donošenje i ostvarenje prikladnih odluka i pothvata.

U Drugi vatikanski sabor upisana je paradigma koja pomaže vjerniku zauzeti stav u stvarnomu društveno-kulturnom ambijentu, što znači da se vjernik u svjetlu vjere treba suočiti s činjeničnim stanjem u društvu, koje proživljuje

⁵ Usp. G. Cardaropoli, *Il concilio Vaticano II. L'evento, i documenti, le interpretazioni*, EDB, Bologna, 2012., 37-60; N. A. Ančić, *Tumačenje znakova vremena – zaboravljena zadaća Crkve*, u: Crkva u svijetu 42 (2007) 2, 200-226; T. Matulić, *Teološko značenje čitanja znakova vremena*, u: *Diacovensia* 21 (2013) 1, 29-47; S. Baloban, *Današnji znakovi vremena i poslanje Crkve*, u: *Diacovensia* 21 (2013) 1, 49-61.

“epohalne promjene”.⁶ Sabor promiče pastoralnu odgovornost prema “zamršenomu stanju” u svijetu, koja ne dopušta vjerniku zatvoriti se u crkvene prostore. Prezentna je temeljna sadorska usmjerenost, koja se razabire u vjernomu čuvanju tisućljetne *doktrine*, s jedne strane, a s druge u *pastoralnoj* odgovornost pred izazovima koje društveno-povijesne okolnosti nameću Crkvi. U ponekad napetom odnosu između *doktrine* i *pastoralala* Crkva je pozvana preispitivati i obnavljati svoj rad, što, u metodološkomu vidu, označuje hod vjernika u odnosu prema čovjeku i svijetu. Ne može se ljudima na postavljena pitanja dati samo načelan odgovor s uvjerenjem da će istodobno proizvesti učinak u konkretnomu životu, nego je nužno tražiti odgovore u *hic et nunc* okolnostima. U tomu vidu *pastoralnost* objektivno upućuje na zadaću Crkve da prikladno oblikuje kršćansku poruku i vjersko iskustvo u stvarnomu životu i da kontekstualno uzima u obzir bit vjere i stvarne promjene njezine povijesne konfiguracije. Sadorska se diskusija s obzirom na metodologiju pretočila u raspravu odnosa *doktrine* i *pastoralala*. No ne radi se o prevlasti jedne ili druge kategorije, nego o uspostavi reciprociteta doktrinarnoga i pastoralnog pristupa u postupanju kršćanske vjere.⁷

2. NOVA USMJERENOST PASTORALA PREMA *GAUDIUM ET SPES*

Doktrinarni i pastoralni odnos na osobit se način artikuliraju u Pastoralnoj konstituciji o poslanju Crkve u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, koja istodobno izaziva privlačnost i suzdržanost. Takav dojam, u kontekstu stoljetnoga pastoralnog načina rada, ostavlja spomenuti metodološki pristup. No Crkva i svijet ne mogu posve odijeljeno stajati jedno pokraj drugoga. Budući da su jedno na drugo usmjereni, onda jedno drugomu imaju što ponuditi i naučiti. Upravo tu činjenicu, u vidu društveno-kulturnih promjena, Sabor ističe

⁶ Franjo, Pobudnica *Evangelii gaudium* (24. XI. 2013.), KS, Zagreb, 2013., 52.

⁷ Usp. B. Seveso, *La pratica della fede. Teologia pastorale della Chiesa*, Glossa, Milano, 2010., 132-162.

konstitucijom *Gaudium et spes*. S obzirom na konstituciju *Lumen gentium*, koja s dogmatskog aspekta sagledava unutarnji ustroj Crkve, Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* dijaloški je otvoren saborski spis,⁸ koji je zahtijevao i potaknuo novi početak u odnosu prema svijetu, jer 'svoju riječ ne upućuje samo Crkvi, nego svim ljudima' (usp., GS 2,92). Zagovarajući evangelizacijsko-misionarsku oznaku pastorala Sabor je potaknuo njegovu unutarnju reformu, jer suvremene okolnosti ne podnose uobičajene pastoralne oblike, nego prikladniju pastoralnu paradigmu sinodalnoga djelokruga.⁹

Pastoralnost konstitucije *Gaudium et spes* očituje se u temi *dijaloga*, a svoju posebnost pokazuje u sintagmi *aggiornamento* i *znakovi vremena*. No rasprava o pastoralnosti Sabora bila je temeljni čvor, koji je raspleten u *bilješci* koja isključuje svaku suprotstavljenost *pastorala* i *doktrine*, odnosno teorije i prakse. U bilješci se tvrdi da se Pastoralna konstitucija sastoji od dva dijela, ali ona ipak tvori jedinstvenu cjelinu, jer se u oba dijela isprepleće i pastoralna i doktrinarna nakana. U prvomu dijelu, koji je više doktrinarni naravi, Crkva razvija nauku o čovjeku i svijetu (br. 1-45), a u drugomu, koji je više pastoralne naravi, pobliže promatra različite vidike današnjega života i ljudskoga društva ističući *hitnija pitanja* i probleme suvremenoga doba (br. 46-93).¹⁰

Prvi dio Pastoralne konstitucije posvećen je kristološkoj *antropologiji*: "Otajstvo čovjeka stvarno postaje jasnim jedino

⁸ Usp. Ivan Pavao II., Apostolsko pismo *Tertio millennio adveniente* (10. XI. 1994.), KS, Zagreb, 1994., 36: "Koncilske smjernice – ponudene u *Gaudium et spes* i drugim dokumentima – o dijalogu, otvorenom, punom poštovanju i srdačnom, ali ipak praćenom pažljivim raspoznavanjem i hrabrim svjedočenjem istine, ostaju valjane i pozivaju nas na dodatni napor."

⁹ Usp. A. Scola, *Gaudium et spes: Dialogo e discernimento nella testimonianza della verità*, u: R. Fisichella, *Il concilio vaticano II. Recezione e attualità alla luce del Giubileo*, San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 2000., 81-114; R. Bucher, *Die pastorale Konstitution der Kirche*, u: R. Bucher (ur.), *Die Provokation der Krise. Zwölf Fragen und Antworten zur Lage der Kirche*, Echter, Würzburg, 2004., 30-44.

¹⁰ Usp. P. Aračić, *Kontekst nastanka i važnost Pastoralne konstitucije Gaudium et spes*, u: *Diacovensia* 21 (2013) 1, 63-84.

u otajstvu utjelovljene Riječi.¹¹ U perspektivi teološko-pastoralne prosudbe takav pristup predočuje raspoloživost Sabora, koji svoju strategiju usmjeruje na dostojanstvo ljudske osobe, a na čemu se temelji drugi dio konstitucije u govoru o 'hitnim problemima ovoga vremena' (usp. GS 46). Prosudujući *znakove vremena* evidentno je da se u suvremenomu svijetu provodi 'pravni nihilizam' i 'razuzdani individualizam', čime se depersonalizira ljudska osoba i aktualizira moć tehnike, koja čovjeka percipira kao predmet manipulacije i proizvodnje. Utilitaristička *bio-politika*, svodeći čovjeka na biološko poimanje, također 'depersonalizira pastoral' i degradira saborsku zamisao o 'personalističkoj antropologiji', koja, dakle, ima uporište u naravi i duhovnosti osobe, tj. govori o cjelini čovjeka kao jedinstvu duše i tijela.

Uzimajući u obzir društvene okolnosti, Sabor novom teološko-pastoralnom metodologijom nadilazi tradicionalni pastoralni pristup, koji se zatvorio u eklezijalne okvire (*ad intra*) te se postupno otvara prostorima i područjima *antropološke* pozornosti, razvijajući sinodalni pastoralni oblik. Na tragu dijaloga, a u nakani da se uspostavi novi odnos sa životom u suvremenomu svijetu, Sabor se, kao novost, u drugomu dijelu Konstitucije bavi spasenjsko-sakramentalnim poslanjem Crkve u *hitnijim problemima*, koji prožimaju društveno-pastoralna područja (usp. GS, 46–93).

Na saborski poticaj otvaranja Crkve suvremenomu svijetu u poslijesaborskoj teološko-pastoralnoj literaturi iznikao je izričaj *društveni* ili *socijalni pastoral*.¹² Premda je Sabor dao smjernice Crkvi za produbljenje društveno-pastorale

¹¹ GS 22. Usp. L. Mansi, *La questione antropologica tra la Gaudium et spes e il Progetto culturale della Chiesa italiana*, Edizioni Viverein, Roma, 2013., 27–41.

¹² Usp. CEI, *Evangelizzare il sociale. Orientamenti e direttive pastorali*, 22. XII. 1992.; N. Mette – H. Steinkamp (ur.), *Anstiftung zur Solidarität. Praktische Beispiele der Sozialpastoral*, Matthias-Grünewald-Verlag, Mainz, 1997.; J. Balaban, *Temeljne značajke socijalnoga pastorala*, u: F. E. Hoško (ur.), *Zbornik Milana Šimunovića. Djelatna Crkva*, Rijeka, 2008., 65–95; T. Matulić, *Evangelizacijski izazov moderne kulture i promicanje kulturnoga napretka (I)*, u: *Crkva u svijetu* 41 (2006) 2, 193–214; Isti, *Evangelizacijski izazov moderne kulture i promicanje kulturnoga napretka*

senzibilnosti, ipak ostaje pitanje koliko je saborski duh zaživio u crkvenim strukturama, u redovnom pastoralu crkvenih zajednica.

3. DRUŠTVENI PASTORAL

Spoznaja o važnosti *društvenoga pastorala* u Crkvi postupno se razvija, no, zbog prevelike navezanosti na tradicionalni pastoralni oblik (*ad intra*), u našim je okolnostima njezina provedivost usporena. Na tragu saborske dijaloške strategije u *Gaudium et spes*, poticaju govora o društvenomu pastoralu pridonosi *Kompendij socijalnoga nauka Crkve*,¹³ koji u br. 524. naučava: "Temeljno uporište što ga ima u socijalnom nauku odlučuje o naravi, postavljanju, raščlambi i razvoju socijalnoga pastorala. Socijalni je pastoral izraz službe socijalne evangelizacije, usmjerene rasvjetljavanju, poticanju i pomaganju cjelovitoga promicanja čovjeka preko prakse kršćanskoga oslobođenja u njegovoj zemaljskoj i transcendentnoj perspektivi. ... Socijalni je pastoral živi i konkretni izraz Crkve potpuno svjesne vlastita poslanja evangelizacije društvenih, gospodarskih, kulturnih i političkih zbilja svijeta." U br. 526. piše: "Socijalni nauk diktira temeljne kriterije pastoralnoga djelovanja na društvenomu području: naviještanje evanđelja; sučeljavanje evanđeoske poruke s društvenim zbiljama; planiranje akcija usmjerenih obnovi tih zbilja."

Perspektiva Crkve u služenju svijetu pomoću evangelizacijsko-misionarskoga duha, dakle, svoje uporište nalazi u *Gaudium et spes*, koja se u tomu vidu doživljuje kao *magna charta*. *Gaudium et spes* predočuje Crkvu u dijaloškom odnosu sa svijetom i kao nositeljicu riječi spasenja, podsjećajući da se ta Riječ utjelovila u svijetu, koji postaje ne samo objekt, nego subjekt evangelizacije. Jer "služenje svijetu" je u službi

(II.), u: Crkva u svijetu 41 (2006) 3, 301–325; R. Marx, *Kapital. Pledoaje za čovjeka*, Naklada Zadro, Zagreb, 2009.

¹³ Usp. Papinsko vijeće "Iustitia et pax", *Kompendij Socijalnog nauka Crkve* (2. IV. 2004.), KS, Zagreb, 2005.

navještaja spasenja cjelovite ljudske osobe i obnove ljudskoga društva (usp. GS, 3). U skladu s time, temeljna načela društvenoga pastorala čini istina o čovjeku (usp. GS, 22, 59), promicanje njegova oslobođenja u duhovnomu, materijalnom i vrijednosnom smislu te navještaj vjere ili nova evangelizacija.

Odnos socijalnoga nauka Crkve i evangelizacije društva određuje narav, postavku, stvarne oblike i razvitak društvenoga pastorala. Stoga se više ne može govoriti o pastoralu koji ne bi bio društveno osjetljiv ili pastoralu koji nije u interakciji s društvom, kulturom i teritorijem. Društveni pastoral nije neko područje pastorala mjesne Crkve, nego je pokazatelj koliko je npr. biskupija ili župna zajednica zaokupljena društvenim poteškoćama i stanjem na svomu području te kako se suočava s kulturom, siromaštvom, gospodarstvom i njezinom poviješću. Te činjenice govore da tri klasična 'područja' redovnoga pastorala (*tria munera*): bogoslužje, sakramenti i karitas ne obuhvaćaju cjeloviti pastoral i s njima nije do kraja rješivo društveno stanje.¹⁴ Stoga društveni pastoral potiče preoblikovanje crkvene prakse, odnosno poziva, kako naučava papa Franjo, na dubinsku *misijsku preobrazbu pastorala*.¹⁵

Društveni se pastoral reflektira na sva područja koja *Gaudium et spes* spominje u drugomu dijelu u kontekstu *hitnijih problema*, dakako, na svakoj je crkvenoj zajednici, osobito župnoj, da u stvarnim okolnostima prosudi društveno-pastoralne prioritete i da aktualizira područja suvremenoga društvenog tijeka. Međutim, načelno govoreći, u društveno-kulturnomu kontekstu razabiru se tri neizostavna područja u koja treba unositi kršćanske vrjednote: *rad, gospodarstvo, politika*. U tomu smislu mjesna Crkva i župna zajednica trebaju se upitati npr. kako se nezaposlenost odnosi na stanje i život ljudi u župnoj zajednici, odnosno koji su novi oblici siromaštva i kako se s njima suočiti, koja je uloga poslodavaca, sindikata, koja su radnička prava, itd. No ovdje se ne radi samo o organizaciji nekih inicijativa, nego o refleksiji

¹⁴ Usp. G. Bedogni, *La dottrina sociale nella formazione del cristiano adulto*, Agrilavoro edizioni, Roma, 2000., 187–192.

¹⁵ Usp. Franjo, *Pobudnica Evangelii gaudium*, 19–39.

sadržaja i oblika pomoću kojih bi Crkva mogla ispuniti svoje poslanje u stvarnim društvenim okolnostima,¹⁶ a u čemu važnu ulogu ima *dijakonijska* služba. Društveni se pastoral bitno tiče katehetskih sadržaja jer bi trebali razvijati i poticati suodgovornost vjernika laika u župnoj zajednici s obzirom na izvedbu i provedbu pastoralnih programa i planova. Stoga je u konačnici pitanje kako i gdje odgajati pastire i vjernike za sinodalnost u kojoj društveni pastoral očituje otvorenost Crkve suvremenom svijetu.¹⁷

4. MJESTO I ULOGA VJERSKOG ODGOJA PREMA *GAUDIUM ET SPES*

Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* izazov je za sve vjernike (biskupe, svećenike, redovnike, redovnice i laike), kakao u tumačenju i življenju njezinih pastoralnih smjernica s obzirom na spomenuti društveni pastoral tako i u odnosu na cjeloviti kršćanski odgoj. Proučavajući mjesto i ulogu vjerskog odgoja prema *Gaudium et spes*, dolazimo do pitanja: Kako danas odgajati članove Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj prema pastoralnim smjernicama toga saborskog dokumenta?

4.1. *Suvremeni svijet i Republika Hrvatska*

Govoreći o *suvremenom svijetu* u kojemu Hrvati danas žive, važno je prepoznati njegove odlike i posebnosti, po čemu je ovo razdoblje povijesti drukčije od drugih razdoblja. Suvremeni je svijet obilježen nesigurnošću i sumnjom kao temeljnim odrednicama postmoderne.¹⁸ Suvremeni postmoderni svijet se, od kraja XIX. stoljeća, postupno formira

¹⁶ Usp. Franjo, *Pobudnica Evangelii gaudium*, IV. poglavlje – Socijalna dimenzija evangelizacije.

¹⁷ Usp. A. Čondić, *Ustani zove te. Bogoslovno-pastoralna razmišljanja*, CuS, Split, 2013., 234-247.

¹⁸ Usp. V. B. Mandarić, *Mladi – integrirani i(li)marginalizirani*, Glas Koncila, Zagreb, 2009., 37.

transformacijom kulture. Ta transformacija kulture vidljiva je u znanosti, književnosti i umjetnosti, itd.¹⁹ Razum, znanost i vjera u napredak, kao temelji moderne, u postmodernoj dolaze u krizu. Stoga je postmoderna proces promjene stanja svijesti, gdje se pojedinac odriče vjere u bilo koji smisao i bilo koju sigurnost.²⁰

Opasnost postmodernoga društva je što pod krinkom govora o razvitku i slobodi pojedinca izokreće tradicionalne sustave vrijednosti koji čovjeka formiraju u zrelog i odgovornog vjernika. Opasnost takvoga suvremenog svijeta je da čovjek, u našem slučaju vjernik, u ime liberalizma, relativizma, slobode izbora, sve vrijednosti dovede u pitanje i izgubi vlastiti identitet i smisao postojanja. Vjernici Katoličke Crkve nalaze se pred izazovima postmodernog društva i pred izazovima kreiranja osobnog kodeksa životnih vrijednosti za sebe i svoju obitelj. Stoga je važno da Katolička Crkva u Republici Hrvatskoj, u želji da, propovijedajući radost evanđelja, naviješta sigurnost i nadu te neumorno evangelizira sve svoje vjernike s obzirom na dob: djecu, adolescente, mlade, odrasle, starce, i s obzirom na odgojne institucije: obitelj, školu, župnu zajednicu, itd.

4.2. Utjecaj pastoralnih smjernica Gaudium et spes na vjerski odgoj

Katolička Crkva kao zajednica kojoj se Sabor obraća i upućuje konkretne smjernice djelovanja, trebala bi vjerskim odgojem formirati identitet svojih članova i odgajati ih na suživot sa drugima u crkvenoj zajednici te istodobno svjedočiti svetost vlastitog života drugim zajednicama izvan Katoličke Crkve, pozivajući i potičući ljude na mir, suživot i međusobno uvažavanje u kulturološkim različitostima. Da bismo pronašli vrijednosti prema kojima ćemo formirati ciljeve vjerskog odgoja

¹⁹ Usp. C. de Souza, *Catechesi e pluralismo culturale e religioso*, u: Istituto di Catechetica Facoltà di Scienze dell'Educazione, *Andate insegnate. Il manuale di Catechetica*, Elle Di Ci (TO), 2002., 151.

²⁰ Usp. A. Vučković, *Kršćanski navještaj Boga i nova religioznost kod mladeži*, u: Bogoslovska smotra 69 (1988) 1–2, 50.

u tomu vidu, treba iz konstitucije *Gaudium et spes* iščitati pastoralne smjernice.

Pastoralne smjernice u prvomu dijelu Konstitucije pod naslovom: *Crkva i čovjekov poziv* govore o dostojanstvu ljudske osobe (usp. GS, 12-22), o zajednici ljudi (usp. GS, 23-32), o ljudskoj djelatnosti diljem cijeloga svijeta (usp. GS, 33-39) i o zadaći Katoličke Crkve u suvremenom svijetu (usp. GS, 40-45). U drugomu dijelu Konstitucije pod naslovom: *Neki hitniji problemi* pastoralne smjernice govore o promicanju dostojanstva ženidbe i obitelji (usp. GS, 47-52), o ispravnom promicanju napretka kulture (usp. GS, 53-62), o gospodarskom i društvenom životu (usp. GS, 63-72), o životu političke zajednice (usp. GS, 73-76) i o promicanju mira i razvitku zajednice naroda (usp. GS, 77-90).

Spomenute pastoralne smjernice donose sadržaje vjerskog odgoja koje je potrebno prilagoditi dobi adresata (djeca, adolescenti, mladi, odrasli, starci) i odgojnoj instituciji (obitelj, predškolske ustanove, školsko obrazovanje, visoka učilišta, župna zajednica, itd.).

5. STATUS VJERSKOG ODGOJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Katolička Crkva, nakon propadanja komunističkog režima koji joj je branio javno djelovanje u društvenoj zajednici, posebno djelovanje u obrazovnomu sustavu,²¹ nastankom suvremene i demokratske države Republike Hrvatske²² uređuje svoj status vjerske zajednice bilateralnim ugovorima između

²¹ Usp. M. Srakić, *Zabrana školskog vjeronauka u doba komunizma. Kratki prikaz na temelju povijesnih izvora s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku i na područje Đakovačke i srijemske biskupije*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 2000., 5-6.

²² Usp. D. Rudolf, *Stjecanje međunarodnopravne osobnosti republike Hrvatske 25. lipnja 1991.*, u: Zbornik radova Pravnog fakulteta 50 (2013) 1, 58-59, 76-79.

države Hrvatske i Svete Stolice s četiri ugovora, od kojih jedan govori o suradnji na području odgoja i kulture.²³

5.1. *Odgojne institucije i mogućnosti vjerskog odgoja u Republici Hrvatskoj*

Novonastala država, jamčeći zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, u svomu Ustavu,²⁴ a zatim i u već spomenutim Ugovorima, Katoličkoj Crkvi dopušta slobodu javnoga djelovanja. Stoga, Crkva djeluje ne samo u župnim zajednicama već i u svim odgojnim institucijama Republike Hrvatske.

Vjerski odgoj ovisi o nekoliko bitnih institucija u kojima Crkva djeluje. Osnovna i bitna institucija vjerskog odgoja, uz obitelj i školu, je župa. Župnu katehezu smještamo u župnu zajednicu, gdje je ona jedan od životnih čimbenika vjerskog odgoja njezinih članova. Ona je "trajni oblik vjerskog odgoja i obrazovanja koji potiče na promjenu vlastitog života te na konkretno i djelatno uključivanje vjernika *ad intra* i *ad extra* u župnu zajednicu i društvenu stvarnost".²⁵ Župna kateheza je u službi životne vjere župljana, gdje je uloga župnika biti glavni kateheta i najvažniji odgojitelj u vjeri.²⁶ Hrvatska biskupska konferencija i Nacionalni katehetski ured publicirali su plan i program za župnu katehezu Župna kateheza u obnovi župne zajednice.²⁷ Posebnost toga plana i programa je u pokušaju

²³ Sveta Stolica i Republika Hrvatska potpisali su četiri Ugovora s kojima su regulirali bilateralne odnose: o pravnim pitanjima (ratificiran 9. veljače 1997.); o suradnji na području odgoja i kulture (ratificiran 24. siječnja 1997.); o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske (ratificiran 24. siječnja 1997.); i o gospodarskim pitanjima (ratificiran 4. prosinca 1998.).

²⁴ Usp. Ustav Republike hrvatske, *Narodne novine*, br. 85. (9. srpnja. 2010.), čl. 14. i čl. 40.

²⁵ J. Šimunović, Župna kateheza u izgradnji župne zajednice kao proročke zajednice, u: *Obnovljeni život* 66 (2011) 1, 89.

²⁶ *Isto*, 90.

²⁷ Usp. Hrvatska biskupska konferencija – Nacionalni katehetski ured, Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program, Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zagreb-Zadar, 2000.

oživljavanja malih zajednica, kroz *dva pastoralno-katehetska puta*, u kojima bi se vjernik mogao razvijati u svim svojim ljudskim dimenzijama. *Prvi put* je dobna kateheza (uključuje prvopričesnike i krizmanike), koju pohađaju djeca koja istodobno pohađaju i konfesionalni školski vjeronauk, a *drugi put* je kateheza posebnih, interesnih zajednica, živih vjerničkih krugova.²⁸

U svjetlu načela o vjerskoj slobodi Republika Hrvatska, poštujući pravo roditelja na vjerski odgoj djece, jamči nastavu katoličkog vjeronauka u svim javnim predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama (uključujući i visoka učilišta) u obliku obaveznog predmeta (konfesionalnog vjeronauka), za one koji ga izaberu.²⁹ U osnovnim i srednjim školama katolički konfesionalni vjeronauk pohađaju ona djeca koju roditelji, prema svojoj savjesti i odgovornosti, odluče upisati. Punoljetna djeca sama odlučuju o svom (ne) pohađanju.³⁰ Za izvođenje nastave zaduženi su vjeroučitelji, tj. kvalificirani nastavnici, koji po sudu crkvenih vlasti, od mjesnog biskupa, dobivaju kanonsku misiju (*missio canonica*).³¹ Nastavne programe, odgojne sadržaje, udžbenike i didaktičku građu za nastavu katoličkoga vjeronauka bilo koje vrste i stupnja, sastavlja Hrvatska biskupska konferencija koja ih upućuje mjerodavnim tijelima Republike Hrvatske da bi ih uvrstili u školske programe.³² Osim sustavnog izvođenja nastave katoličkoga konfesionalnog vjeronauka u osnovnim i srednjim školama Katoličkoj Crkvi je dopušteno, u dogovoru sa školskim vlastima, realizirati i druge programe iz tzv. školskoga pastorala, gdje Crkva u školama kroz dopunske djelatnosti u svezi s odgojem i vjerskom kulturom može

²⁸ J. Šimunović, *Župna kateheza u izgradnji župne zajednice kao proročke zajednice*, 93–95.

²⁹ *Ugovor između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture*, u: *Narodne novine* 2 (1997), čl. 1.

³⁰ *Isto*, čl. 2.

³¹ *Isto*, čl. 3.

³² *Isto*, čl. 6.

organizirati predstave, koncerte i slične aktivnosti.³³ Katolička Crkva, u dogovoru sa tijelima sveučilišta, može djelovati i u sveučilišnim ustanovama na način da organizira predavanja ili bilo kakve djelatnosti duhovno-vjerskog karaktera.³⁴

5.2. Korelacija i distinkcija ciljeva vjerskog odgoja s obzirom na područje djelovanja

U traženju metodologije djelovanja Katolička se Crkva oslanja najčešće na prenošenje svojih vrjednota procesima socijalizacije i odgoja u tradicionalnim odgojnim institucijama (obitelj, župa te odgojne državne institucije), uz odgojitelje vjernike (klerike ili laike) od kojih se očekuje osobno svjedočenje življenja vjerskoga života. Stoga, uz vjersku socijalizaciju i odgoj te svetost života odgojitelja, bitno mjesto u metodologiji rada zauzima izbor i artikulacija odgojnih ciljeva.

Budući da konstitucija *Gaudium et spes* svojim pastoralnim smjernicama potiče vjernike na suživot s drugim ljudima u svijetu oko nas, koji je obilježen pluralizmom kulturnih zajednica, od vjerskoga do ateističkoga svjetonazora, važno je naglasiti korelaciju i distinkciju ciljeva unutar odgojnih institucija u kojima se formiraju adresati katoličkog odgoja. Budući da Pastoralna konstitucija govori o formaciji čovjeka kao vjernika koji živi u suvremenom svijetu i obilježen je *znakovima vremena*, važno je u izboru i artikulaciji vjerskih odgojnih ciljeva razlikovati bipolarnost vjerskog odgoja *ad intra* i *ad extra*: 1.: biti zreo vjernik Katoličke Crkve i 2.: biti zreo građanin Republike Hrvatske.³⁵

³³ Isto, čl. 4.

³⁴ Isto, čl. 5.

³⁵ Odgojni sadržaji, koji su izdvojeni iz teksta pastoralnih smjernica, podijeljeni su u dva formacijska puta (*ad intra* i *ad extra*) s ciljem njihove daljnje primjene u dvjema odgojnim institucijama (župa: župna kateheza i škola: školski vjeronauk), u kojima bi se na temelju odabranih tema izradili odgovarajući formacijski programi te odgovarajuća didaktička pomagala i sredstva. Uza svu različitost tema, koje se obrađuju u dvjema različitim i odvojenim institucijama, važno je uvijek težiti prema njihovoj

Proces formacije biti zreo čovjek, koji se odnosi na biti vjernik Katoličke Crkve (formacija *ad intra*), treba uključivati one odgojne sadržaje koje iščitavamo iz pastoralnih smjernica u sljedećim temama: čovjek: muško i žensko (usp. GS 12); *grijeh i čovjekova borba između dobra i zla* (usp. GS 13); *ustrojstvo čovjeka: duša i tijelo* (usp. GS 15); *dostojanstvo čovjeka – moralna svijest; misterij smrti* (usp. GS 15-18); *Krist novi čovjek* (usp. GS 22); *ljudski poziv i Božji plan: zajedništvo u ljubavi, zapovijed ljubavi, da svi budu jedno* (usp. GS 24); *poštovanje i ljubav prema protivnicima* (usp. GS 28); *bitna jednakost svih ljudi i društvena pravednost: čovjek slika Božja* (usp. GS 29); *obaveza napredovanja nasuprot individualističke etike* (usp. GS 30); *odgoj mladeži za odgovornost* (usp. GS 31); *utjelovljena Riječ i ljudska solidarnost* (usp. GS 32); *uređenje ljudske djelatnosti: čovjekova vrijednost je u tome što jest ne u tome što posjeduje* (usp. GS 35); *vjera i znanost nisu jedna protiv druge* (usp. GS 36); *ljudska djelatnost iskvarena grijehom* (usp. GS 37); *ljudska djelatnosti i vazmeno otajstvo: Bog je ljubav – muka, smrt, uskrsnuće, preobrazba svijeta* (usp. GS 38); *nova zemlja i novo nebo: vrijeme dovršenja zemlje i čovječanstva* (usp. GS 39); *Krist: alfa i omega: dolazak Kraljevstva Božjega i uspostava spasenja ljudskoga roda, Gospodin je cilj i središte ljudske povijesti i ljudskog roda* (usp. GS 45), te su prilagođene dobi i instituciji koja se u tom životnom razdoblju brine o odgoju adresata.

Proces formacije biti zreo čovjek, koji se odnosi na biti zreo građanin Republike Hrvatske (formacija *ad extra*), treba uključivati one odgojne sadržaje koje iščitavamo iz pastoralnih smjernica u sljedećim temama: *ateizam: oblici i korijeni* (usp. GS 19); *sustavni ateizam: čovjek i sloboda* (usp. GS 20); *stav Crkve prema ateizmu* (usp. GS 21); *komunikacija i uzajamno poštovanje među ljudima* (usp. GS 23); *uzajamna ovisnost ljudske osobe i ljudskog društva: društveni život, političke zajednice* (usp. GS 25); *promicanje zajedničkog dobra: hrana, piće, odjeća, izbor životnog staleža, život po savjesti, zaštita privatnog života, pravo na slobodu* (usp. GS 26); *poštovanje*

komplementarnosti, da konačan cilj bipolarnoga formacijskog procesa bude produkt: zreo i odgovoran vjernik i odgovoran građanin.

ljudske osobe: nužna sredstva za dostojan život, pobačaj, eutanazija, neljudski uvjeti života i rada, ropstvo i prostitucija (usp. GS 27); problem rada i razvoja svijeta: smisao rada i truda (usp. GS 33); vrijednost ljudske djelatnosti: podvrgavati zemlju sebi, radom služiti društvu (usp. GS 34); uzajamni odnos Crkve i svijeta (usp. GS 40); vjera Crkve pomaže razvitku osobnosti čovjeka: dostojanstvo čovjeka (usp. GS 41); pomoć Crkve ljudskom društvu, ljudskoj zajednici, služenje najpotrebnijima – siromasima (usp. GS 42); poticati svjetovni i duhovni stalež na ispunjenje svojih svjetovnih dužnosti, briga za ovozemaljskim pozivom, laici i svjetovne zadaće (usp. GS 43); promicati razvoj ljudske zajednice na području znanosti, kulture, gospodarskog i društvenog života, nacionalna i internacionalna-međunarodna politika (usp. GS 44) te su prilagođene dobi i instituciji koja se u tom životnom razdoblju brine o odgoju adresata.

Razmatrajući odgojne sadržaje i teme pastoralnih smjernica, spoznaju se temeljni odgojni smjerovi: *formacija ad intra* i *formacija ad extra* omogućuju cjelovitu čovjekovu formaciju. Ta cjelovita formacija ostvariva je samo ako se reflektira u življenju života svakog pojedinca vjernika kao odgovornog i zrelog člana Katoličke Crkve i kao odgovornog i zrelog građanina Republike Hrvatske.³⁶

ZAKLJUČAK

Organski pastoral, koji nadilazi kalendarsko nabranje pastoralnih zbivanja, po svojoj naravi teži fizionomiji tijela jer u sebi sadrži razne sastavnice, koje se u Crkvi kao tijelu usklađuju u cjelinu s teološko-pastoralnoga, društveno-kulturnoga te programsko-praktičnoga vida. Pastoralni rad, u postmodernom globalnom društvu, nalazi se pred zahtjevima

³⁶ Bipolarnost i artikulacija odgojno-obrazovnih ciljeva i njihovih sadržaja pomažu u kreaciji novih pedagoško-katehetskih pogleda na katolički odgojno-obrazovni sustav u Republici Hrvatskoj, s posebnim osvrtom na razvoj župne kateheze, njezinog planiranja i programiranja, te publikacija didaktičkih materijala poput katehetskih udžbenika, za djecu svih uzrasta osnovne i srednje škole, i pripadajućih katehetskih priručnika za župne katehete.

novih pastoralno-katehetskih metoda rada Katoličke Crkve. Pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* svojim saborskim smjernicama potiče nas na razmišljanje i otkrivanje mjesta i uloge vjerskog odgoja u suvremenom svijetu kojem danas pripada i Republika Hrvatska. Ispitivanje znakova vremena i njihovo tumačenje u svjetlu evanđelja dovodi nas do *aggiornamenta* pastoralnog rada u Hrvatskoj u odnosu na tradicionalne doktrine Crkve i nove pastoralne izazove suvremenoga vjerskog odgoja. Novom teološko-pastoralnom metodologijom nadilazi se pastoralni rad *ad intra* (bogoslužje, sakramenti i karitas) te se poticajima Pastoralne konstitucije, pastoralnim radom *ad extra*, Crkva postupno otvara dijalogu sa suvremenim svijetom. Tako pastoralne smjernice postaju *magna charta* tzv. društvenog pastoralala kojim Crkva želi evangelizacijom usmjeravati, poticati i pomagati cjelovito promicanje čovjeka kroz društveno-gospodarska i kulturno-politička zbivanja u suvremenom svijetu.

Budući da je pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* izazov za sve vjernike, u tumačenju i življenju njezinih pastoralnih smjernica bitno je spoznati mjesto i ulogu vjerskog odgoja u Hrvatskoj. Suvremeni svijet, obilježen stilom života postmoderne, utječe na društvene okolnosti u Hrvatskoj. Propovijedajući *radost i nadu*, Crkva pastoralno djeluje u svim odgojnim institucijama (obitelj, župa, škola...) i neumorno evangelizira sve svoje vjernike s obzirom na dob (djeca, adolescenti, mladi...). Odgojni sadržaji pastoralnih smjernica potiču adresate da se formiraju u zrele i odgovorne članove Katoličke Crkve te zrele i odgovorne građane Republike Hrvatske. Korelacijom i distinkcijom vjerskih ciljeva, s obzirom na područje rada, Crkva uz vjerski odgoj u obitelji, djeluje u župi – župna kateheza (*formacija ad intra*) i u školi – školski vjeronauk (*formacija ad extra*). Svojim pastoralnim radom, vjerskim odgojem u župi i školi, Katolička Crkva jasno pokazuje svoje mjesto i ulogu u suvremenom društvu na području Republike Hrvatske.

Pastoral Guidelines According to Gaudium et Spes

Summary

The Second Vatican Council, by its style and content, has largely changed the pastoral progress of the Church in contemporary socio-cultural circumstances. Pastoral constitution *Gaudium et Spes* has especially contributed to the Church in opening to the world. As over fifty years have passed since the Council finished, we hold it essential to refer to the novelties that the Council has brought into the life of Church by that pastoral constitution and to ask to what extent they have taken root in the real being of the Church. In this regard the authors, using judgemental method, first present the pastoral importance of the Council, methodological approach and the pastoral constitution internal division. Then they focus on the essential aspects of pastoral guidelines in *Gaudium et Spes*, with an emphasis on social pastoral care. In the final part they refer to the position and role of religious education according to *Gaudium et Spes* and its pastoral and catechetical reverberation in the Republic of Croatia.

Key words: Gaudium et Spes, pastoral care, guidelines, society, world, religious education.